

Степан Степанович Жилкін: служіння суспільству і статистиці

Розглянуто життя та наукову діяльність видатного вченого, відомого фахівця у галузі соціально-економічної статистики Степана Степановича Жилкіна. Представлено його численні публікації за результатами науково-статистичних досліджень.

У публікаціях з історії вітчизняної статистики Степана Степановича Жилкіна (1873–1926 рр.) зазвичай згадують як першого Голову Всеукраїнського статистичного бюро та зазначають, що до того він працював в органах земської статистики. Водночас С. Жилкін є знаним фахівцем у галузі соціально-економічної статистики, який залишив вагомий творчий доробок – наукові праці та значну кількість публікацій, підготовлених за результатами статистичних досліджень, що були здійснені в Україні під його безпосереднім керівництвом. І хоча ці праці й нині слугують джерелом відомостей для дослідників і спеціалістів різних галузей науки, проте робіт, присвячених ґрунтовному дослідженню його життя та діяльності, наразі немає. Зазначимо лише, що останнім часом з'явилося кілька публікацій українських науковців, де йдеться про С. Жилкіна як фігуранта судового процесу 1921 р. у справі “Національного центру” [3; 14], а також як одного з фундаторів методології бібліотечної статистики [1; 2]. Мета статті – віддаючи належне пам'яті відомого статистика, узагальнити і представити громадськості науково-практичні розвідки, виконані вченим, та опубліковані матеріали статистичних досліджень, здійснені під його керівництвом.

Степан Степанович Жилкін народився 28 березня 1873 року в родині лікаря у Єнісейській губернії (нині – Красноярський край). Вищу освіту отримав у Москві, однак у подальшому його життя та діяльність були назавжди пов'язані з Україною. Це зафіксовано в аналітичних матеріалах, статистичних розробках, наукових публікаціях та на сторінках архівних справ.

До переїзду в м. Харків (1904 р.) Степан Жилкін уже мав кілька наукових публікацій [7; 8], а також репутацію здібного статистика і вмілого організатора. У 32 роки зайняв керівну посаду в Харківській губернській земській управі (далі – ХГЗУ), очоливши у 1905 р. щойно створений оціночно-статистичний відділ відомства. Відповідно до визначених завдань, основну діяльність відділу було спрямовано на організацію статистичних досліджень у соціально-економічній сфері м. Харкова та губернії, зокрема оцінювання майна та земель. Перша публікація, підготовлена Оціночно-статистичним відділом ХГЗУ, висвітлювала результати проведеного дослідження з оцінювання нерухомого майна міста Слав'янська

(вийшла у 1905 р. за редакцією С. Жилкіна) [16].

Протягом усього часу функціонування оціночно-статистичного відділу ХГЗУ під головуванням С. Жилкіна систематично вивчалися ринкові ціни на продукти сільського господарства по Харківській губернії, відомості про які щорічно друкувались у тематичному статистичному збірнику. Планомірно здійснювалися роботи щодо оцінювання повітових земель губернії. Так, по Старобельському повіту було проведено найбільш масштабне дослідження, фундаментальна підготовка до якого тривала протягом 1906 р., робота статистиків – упродовж 1907–1908 рр., її результати було опубліковано у п'яти випусках видання “Матеріали для оцінки земель Харьковской губернии. Старобельский уезд”. У першому випуску видання йшлося про результати дослідження ґрунтів, у другому – розглядалися підсумки подвірного перепису, у третьому – дохідність селянської ниви. У четвертому випуску характеризувалися господарства, що перебували у приватному володінні, матеріали п'ятого випуску відображали “Доходность частныхладельческих лесов и крестьянских сенокосов, выгонов, лесов, усадеб”. Варто зазначити, що у цих виданнях статистичні відомості було впорядковано і викладено у чисельних таблицях, аналітичні характеристики і висновки проілюстровано картограмами та діаграмами. На той час саме це видання викликало великий інтерес спеціалістів, які працювали у галузі земської та адміністративної статистики. Документи, що зберігаються у справах Державного архіву Харківської області, свідчать про широку географію листування з завідувачем оціночно-статистичного відділу. Практично з кожної губернії Росії зверталися фахівці з проханням отримати опубліковані матеріали, надіслати розроблені для проведення дослідження анкети, надати консультації щодо застосування методик та організації процесу дослідження.

Для сучасних дослідників цікавими та корисними в історичному контексті можуть стати відомості щодо міграції населення Харківщини у 1904–1910 рр. Вивченням цього процесу також керував С. Жилкін. Інформацію, що надходила з установ реєстрації населення та від добровільних кореспондентів із різних міст і сіл східно-сибірського регіону, фахівці оціночно-статистичного відділу ретельно збирали й опрацьовували кілька років, протягом яких відбувалось активне листування щодо отримання необхідних даних. Зібрані відомості було вміщено у кількох статистичних збірниках про переселенський рух із Харківської губернії “Переселенческое движение из Харьковской губернии...”, де наведено інформацію щодо Челябінської, Сизранської реєстрації та ін.

Крім вищезазначених, виходили друком матеріали, підготовлені за результатами вивчення стану справ і в інших сферах соціально-економічного життя Харківської губернії, серед них – “Кустарные промыслы Харьковской губернии по данным исследования 1912 г.”, “Железнодорожный транспорт в Харьковской губернии”, “Перевозка живности и скоропортящихся грузов...”, “Что думает население Харьковской губ. о прекращении продажи водки” та ін. Під час дослідження життя та діяльності Степана Степановича автором було виявлено 33 друковані праці за результатами статистичних досліджень, проведених у різних сферах під його безпосереднім керівництвом оціночно-статистичного відділу ХГЗУ (1905–1918 рр.). Майже усі вони вийшли за редакцією С. Жилкіна та містять написану ним передмову.

За матеріалами поточної земської статистики ХГЗУ систематично видавала “Статистический ежегодник” (1906–1917 рр.), де наводилися різноаспектні статистичні дані щодо соціально-економічного розвитку губернії в цілому та окремих її повітів [18]. Крім цього, в окремі роки виходили статистичні довідники, що надавали оновлені відомості за підсумками останніх досліджень, здійснених у різних сферах життя губернії. Впорядкування матеріалу, підготовка до друку статистичних щорічників і довідників здійснювалися працівниками оціночно-статистичного відділу під загальним керівництвом і редакцією С. Жилкіна [18; 19]. Видання користувалися значним попитом та були затребувані спеціалістами різних установ і відомств Харківщини, країни загалом. Професійний інтерес до щорічників і довідників виявляли фахівці статистичних відділів інших губернських земств, яких цікавили не тільки статистичні показники, а й змістовне наповнення та методика укладання й представлення матеріалу у цих виданнях. Так, у виданні 1911 р. “Статистический справочник по Харьковской губернии” охарактеризовано особливості природного середовища, території, населення, землеволодіння, розглянуто сільське господарство, промисловість, транспорт, діяльність установ зв’язку, кредитних і земських установ губернії [19]. Значний за обсягом матеріал у виданні

систематизовано, представлено у вигляді текстів, таблиць, картограм і діаграм. У 1914 р. довідник було перевидано вдруге. У передмові С. Жилкін зазначив, що попит на довідник спонукав надрукувати повторне видання, яке було доповнене і змінене з урахуванням відгуків та рецензій на попереднє. Укладачем першого видання був В. Бузін, другого – Н. Гвоздев і М. Поліксенов, загальне керівництво і редакція належать С. Жилкіну. У 2007 р. було здійснено репринтну публікацію вищевказаного другого видання “Статистического справочника”, що свідчить про історичну значущість та актуальність представленого в ньому матеріалу.

Організація статистичних досліджень, виконаних під керівництвом С. Жилкіна, базувалася на використанні наукових підходів та сучасної методології. Заздалегідь розроблялася програма, визначалися складові елементи об’єкта дослідження, формувалася методика статистичного спостереження, укладались інструкції, що забезпечувало вирішення методологічних та організаційних питань, збирання масових даних і фактів у визначені строки. Набутий науково-практичний досвід статистика дозволяв С. Жилкіну впроваджувати нові форми і методи, розвивати методологію організації статистичного дослідження. Свої наукові розробки Степан Степанович презентував у фахових виданнях та на різних форумах статистиків. Так, у доповіді на другій нараді ґрунтознавців (Москва, 1908 р.) С. Жилкін аналізує різні методи, що застосовувалися на той час у сфері дослідження й оцінки ґрунтів, наголошуючи на необхідності вироблення єдиної методології. Водночас науковець указує, що у процесі проведення цих досліджень слід ураховувати щільний зв’язок природничих та соціально-економічних факторів, кожен із яких є важливим, тому має вивчатися відповідними спеціалістами. Покладання ж на статистиків завдання аналізу морфологічних властивостей ґрунтів, з одного боку, не задовольняло ґрунтознавців, а з іншого, – ускладнювало та затримувало проведення статистичного дослідження, підвищувало його собівартість [9].

О. Заводчикова зазначає, на той час на теренах Російської імперії визначилися два основних підходи до встановлення відносної оціночної вартості земель: пряма оцінка за урожайністю та природничо-історичний метод, що базувався на врахуванні показників властивостей ґрунтів. С. Жилкін пропонував використовувати останній підхід, зокрема швидший і дешевший метод Р. Різположенського [13]. Земський статистик наполягав на тому, що дослідження ґрунтів у земельно-оціночних роботах мають бути однією з частин загального дослідження, а не розглядатись як найголовніші. На основі матеріалів досліджень по Херсонській і Вологодській губерніях С. Жилкін дійшов висновку, що прибутковість здебільшого визначають метеорологічні умови, а врожайність майже не демонструє закономірності за ґрунтовими розрядами.

Діяльність Степана Степановича не обмежувалася проведенням статистичних досліджень, виконанням викладок та підготовкою аналітичних матеріалів на основі отриманих даних. Високий рівень освіти, глибока теоретична і практична підготовка, а також уміння масштабно мислити дозволяли йому всебічно охарактеризувати стан справ у досліджуваній сфері, чітко окреслити проблеми, розробити та запропонувати конкретні кроки щодо їх розв'язання.

Так, у доповіді, представленій на загальних зборах Харківського товариства сільського господарства у квітні 1910 р., було докладно проаналізовано ринок хліба та хлібоперевезень, визначено періоди, коли у країні виникали проблеми з транспортування зерна, що призводило не тільки до переповнення торговельних приміщень, довготривалого зберігання зернових на непристосованих для цього складах залізниці, а й до псування хлібних запасів. У країні, де 80% населення зайнято у сільському господарстві, ця проблема найбільше загострювалася у роки отримання високих урожаїв, незважаючи на окремі заходи, що періодично вживалися урядом. Аргументуючи фактами та статистичними даними, доповідач підкреслив, що за чинними правилами перевезення економічно виграють тільки посередники, тоді як виробник, транспортувальник, а потім і споживач зазнають збитків. З метою кардинального вирішення цієї проблеми С. Жилкіним було запропоновано вжити конкретних заходів щодо вдосконалення системи хлібоперевезення, зменшення зернових залежів під час транспортування та забезпечення можливості швидкого і вигідного продажу зерна на ринку виробниками [12].

Крім зазначених публікацій, С. Жилкін на прохання М. Іванова долучився до написання фундаментальної роботи щодо визначення стану та тенденцій подальшого розвитку тваринництва. Їхня співпраця ознаменувалася виходом двотомника “Современное состояние животноводства в Харьковской губернии: Зоотехническо-экономическое исследование” (1915 р.) [15].

Науковець постійно вивчав вітчизняний і зарубіжний досвід, долучаючи до цього і своїх колег. На посаді завідувача оціночно-статистичним відділом ХГЗУ він створив при відділі галузеву бібліотеку, фонд якої складала видання зі статистики, історії, економіки, юриспруденції, землеустрою тощо. Книги з цієї бібліотеки широко використовувалися не тільки співробітниками губернської земської управи. Як свідчать архівні документи, С. Жилкін безпосередньо брав участь у виконанні багатofункціональних обов'язків бібліотекаря: комплектування і збереження фондів, обслуговування читачів, здійснення книгообміну, листування з видавництвами, навчальними закладами, відомчими установами та боржниками бібліотеки [5, спр. 2016].

Також, окрім своєї безпосередньої роботи з організації та проведення статистичних досліджень

у Харківській губернії, Степан Степанович певний період був спочатку помічником, а згодом – присяжним повіреним, обов'язки якого полягали у веденні та захисті у судових інстанціях справ, пов'язаних з інтересами ХГЗУ [20]. Виконання своїх службових обов'язків він успішно поєднував із суспільно корисною діяльністю. Будучи активною людиною, Степан Степанович не залишався осторонь суспільних процесів і задля всенародного блага не шкодував свого вільного часу, а коли виникала потреба – працював на безоплатній основі.

З квітня 1905 р. С. Жилкін став членом Харківського товариства поширення у народі грамотності (далі – ХТПНГ), з 1907 р. постійно обирався до складу його правління [4]. Певний час працював у Видавничому комітеті ХТПНГ, активно виступав на загальних зборах із різних проблемних питань, його пропозиції зазвичай підтримувалися загальною більшістю членів Товариства. На той час ХТПНГ уже мало розгалужену мережу публічних бібліотек (427) і народних читалень, управління якою потребувало об'єктивних статистичних відомостей за різними аспектами бібліотечної діяльності та вивчення читацьких інтересів. По-стало завдання щодо упорядкування організації бібліотечної статистики. За рішенням Правління ХТПНГ у листопаді 1910 р. було створено Міжбібліотечну статистичну комісію (далі – МСК), яку очолив член правління С. Жилкін як авторитетний фахівець у галузі статистики, вже відомий у країні своїми дослідженнями та публікаціями [5, спр. 2016]. У складі комісії працювали представники від найбільших бібліотек, фахівці у галузі бібліотечної справи (Я. Довбищенко, І. Држевецький, І. Дриженко, Н. Поклонський, О. Філін), а на засідання комісії запрошувалися й інші члени ХТПНГ – спеціалісти у галузі статистики та бібліотечної справи від земських установ та вищих навчальних закладів. Комісія працювала у визначені строки, її засідання були систематичними і тривалими, питання детально обговорювалися та здебільшого мали дискусійний характер, а рішення приймалися за результатами голосування її членів.

Виконуючи конкретні завдання щодо організації статистики у межах одного відомства, МСК ХТПНГ уперше в історії бібліотечної справи акцентувала увагу на суспільному значенні бібліотечної статистики та здійснила комплекс заходів, спрямованих на її розвиток та вдосконалення. Комісія під головуванням С. Жилкіна працювала протягом листопада 1910 р. – березня 1911 р., а наслідками її роботи стали: визначення набору обов'язкових і факультативних показників бібліотечної статистики та методики їх групування; розробка уніфікованої форми статистичної звітності для мережі бібліотек і на її основі – організація цілеспрямованого дослідження бібліотечних фондів, його використання, складу читачів та вивчення читацького попиту; уніфікація форм, методів і термінології у галузі бібліотечної статистики; введення відносних показників, що характеризують

інтенсивність бібліотечної діяльності. Вирішальне значення діяльності МСК полягає у виробленні теоретичних і методологічних основ організації багаторівневої бібліотечної статистики, що набула особливої значущості як засіб висвітлення досягнень і проблем соціально-культурної сфери суспільства. Пізніше вироблені положення і принципи організації бібліотечної статистики популяризувалися на загальнодержавному рівні, оскільки проблеми, що розв'язувала МСК, були притаманні всій бібліотечній справі країни. Як член Правління ХТПНГ, С. Жилкін, виступаючи на Першому Всеросійському з'їзді з бібліотечної справи, у своїй доповіді наголосив на необхідності організації статистичних досліджень, значенні єдиної форми звітності та групування статистичних відомостей для однорідних категорій бібліотек [6]. Після цього про організацію статистичних досліджень у бібліотеках освітянських установ йшлося у його доповіді на Першому Загальноземському з'їзді зі статистики народної освіти, де учасники форуму також погодилися з важливістю й актуальністю питання [11].

Суспільно-професійна діяльність Степана Степановича на ниві бібліотечної статистики у ХТПНГ, а також розуміння необхідності підняття рівня освіченості широких верств населення вплинули на змістовність програм, що розроблялися для досліджень у межах його роботи в губернській управі. Коли у січні 1917 р. у ХГЗУ готувалися до дослідження селянських господарств, то програма дослідження, розроблена під керівництвом С. Жилкіна, містила завдання отримання різноманітних відомостей демографічного й соціально-економічного змісту, у т. ч. щодо рівня освіченості селян, придбання ними книг і передплати періодичних видань, читання газет, журналів, книг та визначення читацьких інтересів [5, спр. 2066]. Зазначимо, що остання група питань до бланку опитувального листа вводилася вперше.

Поширення влади більшовиків на Україні внесло певні корективи в організаційно-структурну систему статистичних закладів та проведення статистичних досліджень. Спочатку у м. Харкові на основі постанови Губревкому від 25 січня 1920 р. відбулося злиття міського та губернського статистичних бюро, а потім на Харківське губстатбюро було покладено виконання функцій головного статистичного органу УРСР. Радянська влада залучила земських статистиків до організації статистичних досліджень, а досвід та авторитет С. Жилкіна дозволили йому у червні 1920 р. посісти місце Голови Всеукраїнського статистичного бюро – першого органу управління статистикою в Україні.

Одним із найперших підготовлених документів, що визначали спрямування діяльності головного статистичного органу республіки, став проект “Положення о Центральном статистическом органе на Украине”, представлений на розгляд Губернської Ради 07.06.1920 р. Згідно з цим проектом Положення, центральне бюро мало здійсню-

вати загальнодержавні статистичні дослідження в Україні за узгодженням і в контакті з ЦСУ РРФСР, користуючись при цьому певною самостійністю щодо організації та керівництва всеукраїнськими статистичними роботами. Положенням передбачалися сприяння розвитку єдиної методології статистики і розповсюдженню статистичних знань в Україні, діяльність на міжнародному рівні тощо. Планувалося видання всеукраїнських статистичних збірників, організація з'їздів, конференцій, статистичних бібліотек і музеїв. Для досягнення постійного контакту з ЦСУ у Москві створюється особлива комісія з двох відповідальних представників України, спеціалістів-статистиків і двох представників ЦСУ під головуванням управляючого ЦСУ. Призначення на посаду Голови центрального органу та затвердження колегіальних органів відбувалося Всеукраїнським революційним комітетом [21, спр. 116]. Відповідно до цього документа і розгорталася робота з організації та налагодження діяльності головного статистичного органу України. Організаційної роботи було дуже багато, а кваліфікованих спеціалістів – обмаль. До того ж влада наполягала на терміновому проведенні у 1920 р. демографічного та сільськогосподарського переписів одночасно і в найближчі терміни – у серпні. З огляду на ці обставини у червні 1920 р. було прийнято рішення щодо організації курсів для підготовки інструкторів із проведення перепису та статистичних працівників із залученням до викладання провідних спеціалістів. Степан Степанович особисто складав програми курсів. У найкоротші строки розроблялися різні інструкції, зокрема з організації діяльності статистичних відділів у губернських органах управління, ведення поточної сільськогосподарської статистики, дослідження народної освіти та ін. [21, спр. 36].

Восени було створено Відділ Промислової статистики Українського центрального статистичного бюро, діяльність якого визначалася за такими напрямками: статистичне вивчення промисловості; організація статистичних спостережень (державних переписів, зокрема спеціальних, і уніфікація фабрично-заводської звітності); статистична методологія тощо [21, спр. 3, арк. 1–4]. За безпосередньою участю С. Жилкіна розроблявся план організації та програма робіт секції статистики праці [21, спр. 3, арк. 8–11]. Він активно допомагав у становленні роботи статистичних органів новостворених губерній, особливо Донецького губстатбюро, яке, за словами С. Мазлаха, “до початку серпня існувало тільки на папері” [21, спр. 3, арк. 49].

Потребували часу здійснення контролю за виконанням рішень та розпоряджень, підготовка документів, що регламентували діяльність новостворених структурних підрозділів. Крім того, Голові доводилося вирішувати чимало проблем соціального характеру для забезпечення нагальних побутових потреб співробітників (забезпечення дровами, продовольством, одягом, взуттям, ліками, збереження житла тощо) і водночас планува-

ти перший випуск науково-практичного журналу, підібрати для нього влучну назву й ретельно опрацювати статті для першого номера.

Роботи і проблем було багато як у плані організації статистичної справи в УРСР у цілому, так і в Харківській губернії зокрема. Однак С. Жилкін знаходив час і для викладацької діяльності в Харківському комерційному інституті (зараз – Харківський національний економічний університет). Серед його учнів був майбутній лауреат Нобелівської премії з економіки Семен Кузнець. В. Московкін, вивчаючи процес становлення С. Кузнеця як майбутнього науковця, одним із основних факторів, що вплинули на остаточний вибір сфери діяльності нині всесвітньовідомого вченого, визначив його інтелектуальне оточення. Це – видатні особистості в галузі економіко-статистичної науки: О. Анциферов, В. Левитський, М. Соболев, П. Фомін, М. Подгалін, Д. Іванцов та С. Жилкін. Якщо взяти до уваги, що перша стаття С. Кузнеця “Денежная заработная плата рабочих и служащих фабрично-заводской промышленности” (Харків, 1920 р.) близька за соціальним спрямуванням до першої публікації С. Жилкіна [7], а монографія була присвячена аналізу періодичних коливань в роздрібній та оптовій торгівлі, зокрема аналізу емпіричних часових рядів на прикладі статистики продажів [17], тоді стає зрозумілим, що зерна наукового знання та практичного досвіду викладача Степана Жилкіна впали на благодатний ґрунт таланту студента С. Кузнеця, означивши коло його фахових уподобань.

Налагодження діяльності новоствореного центрального органу статистики України відбувалося в тяжких умовах громадянської війни, нестачі коштів та продовольства, водночас виконувалася значна робота з виконання затребуваних владою досліджень. Однак незважаючи на добросовісну працю багатьох чесних людей, на них було спрямовано репресивну політику нової влади. Перший показовий процес відбувся 24 квітня 1921 р. у Харкові над колишніми гласними міської думи. С. Жилкіну було інкриміновано “злонавмісне пролізання” до керівних економічних органів Радянської влади, однак конкретних фактів злочи-

ну виявлено не було. Як зазначають українські історики В. Гусев та І. Верба, звинувачення мали не кримінальний, а політичний характер [3]. Незважаючи на заступництво відомого письменника В. Короленка та Голови Центрального правління кам'яновугільної промисловості Донбасу Г. П'ятакова, залишаючи поза увагою велику організаційну роботу щодо централізації української статистики, створення системи республіканської статистики і керівного органу управління, а також здійснення статистичних досліджень в умовах громадянської війни і розрухи, професора С. Жилкіна було засуджено до п'яти років примусових робіт з ув'язненням та використанням за фахом. Цьому вирок передувала низка подій, що стосувалися першого Голови Всеукраїнського статбюро, проте вони стануть темою наступної публікації.

Врешті-решт С. Жилкіна було направлено на роботу за спеціальністю у Донбас, на чому власне наполягав Г. П'ятаков. Але і після судилища Степан Степанович продовжував плідно працювати, займатися статистичними та науковими дослідженнями. Цього ж 1921 р. у Бахмуті виходить його робота “Статистика і кооперація”, поява якої викликана поживленням діяльності кооперацій різних видів у період відновлення народного господарства в умовах формування інших економічних відносин [10]. Науковець був учасником всесоюзних та республіканських форумів статистиків. Зокрема, на Третньому Всеросійському статистичному з'їзді (листопад 1922 р.) він був персонально обраний до складу президії і за результатами голосування учасників з'їзду увійшов до складу Ради у справах статистики [1]. У 1920-ті роки він опублікував кілька праць, однак загострення хронічної хвороби не дозволило йому здійснити подальші творчі наміри. І у 1926 р. людина дуже тямуща, дуже гарна (як охарактеризував Степана Степановича Жилкіна відомий письменник В. Короленко [3]), учений-статистик, професор і громадський діяч завершив свій життєвий шлях, залишивши по собі добру пам'ять та вагомий творчий доробок, який і надалі слугуватиме суспільству України.

Список використаних джерел

1. Василенко О. М. Визначальний етап розвитку бібліотечної статистики / О. М. Василенко // Бібліотечний вісник. – 2010. – № 1. – С. 22–31.
2. Василенко О. М. З історії формування та розвитку методології бібліотечної статистики / О. М. Василенко // Бібліотечний вісник. – 2009. – № 3. – С. 24–29.
3. Гусев В. Знеславлена Феміда. “Ягідки взріли потім”: (З чого почало “перековувати” харківську інтелігенцію радянське правосуддя) [Електронний ресурс] / В. Гусев, І. Верба. – Режим доступу: http://memorial.kiev.ua/zhurnal/pdf/01-02_1995/157.pdf
4. Державний архів Харківської області (ДАХО). – Ф. 200. – Оп. 1. – Спр. 274.
5. ДАХО. – Ф. 304. – Оп. 1.
6. Жилкін С. С. Значение библиотечной статистики и необходимость ее единообразия в целях общероссийских сводок / С. С. Жилкін // Труды Первого Всероссийского съезда по библиотечному делу, С.-Петербург, 1–7 июня 1911 г. – СПб., 1912. – Ч. 2. – С. 343–348.
7. Жилкін С. С. Жилищная нужда русского провинциального города / С. С. Жилкін // Нар. хозяйство. – 1902. – Кн. 2. – [Б. с.].
8. Жилкін С. С. Жилищные условия населения городов Тверской губернии / С. С. Жилкін // Материалы для оценки городов Тверской губернии. – 1904. – [Б. с.].

9. Жилкин С. С. К вопросу о почвенных исследованиях в связи с общей постановкой оценочных работ = Sul le role des recherches pedologiques dans l'organisation des travaux cadastraux // Труды Второго совещания почвоведов, Москва, 2–7 января 1908 г. – М. : Изд. журнала “Почвоведение”, 1908. – Вып. 1. – С. 28–34.
10. Жилкин С. С. Статистика и кооперация / С. С. Жилкин. – Бахмут : Союз потреб. обществ Донец. губернии; Союздонбассейн, 1921. – 34 с.
11. Жилкин С. С. Статистика народного образования / С. С. Жилкин // Первый общеземский съезд по статистике народного образования 1913 года : доклады. – Х., 1913. – С. 640–645.
12. Жилкин С. С. Хлебные залежи и проектируемые меры их устранения / Жилкин С. С. // Доклад, сообщенный общему собранию Харьковского Общества Сельского Хозяйства 7 апр. 1910 г. – [Б. г., Б. м.] – 9 с.
13. Заводчикова О. А. Критерии оценки пахотных почв Нижегородской области и их совершенствование : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. сельскохозяйственных наук : спец. 06.01.03 / О. А. Заводчикова. – Киров, 2005. – 21 с.
14. Золотарьов В. Червоний терор на Харківщині у період національно-визвольних змагань народу України / В. Золотарьов, Н. Лапчинська // Реабілітовані історією: Харківська область. – Х. : Оригінал, 2005. – Кн. 1, Ч. 1. – С. 7–30.
15. Иванов М. Ф. Современное состояние животноводства в Харьковской губернии: Зоотехническо-экономическое исследование / Харьковская губернская земская управа. Экономический отдел / М. Ф. Иванов, С. С. Жилкин. – М. : Харьковская губернская земская управа, 1915. – Вып. 1 : Лебединский уезд. – 1915. – 358 с. – Вып. 2 : Купянский уезд. – 1915. – 323 с.
16. Материалы для оценки недвижимых имуществ гор. Славянска / под. ред. С. С. Жилкина ; Харьковская губернская земская управа. Оценочно-статистический отдел. – Х. : Харьковская губернская земская управа, 1905. – 154 с., 135 с., 1 с.
17. Московкин В. М. Семен Кузнец: начальный период жизнедеятельности и меры по пропаганде его научного наследия в бывшем СССР / В. М. Московкин ; БелГУ // Вестник Международного Славянского университета ; Сер. Экономика. – 2003. – Т. 6, № 2. – С. 69–70.
18. Статистический ежегодник : [Текущая статистика] : 1906–1917 гг. / Харьковская губернская земская управа. Оценочно-статистический отдел. – Х. : Харьковская губернская земская управа, 1906–1918. – [Б. с.].
19. Статистический справочник по Харьковской губернии : текущая статистика / [предисл. и общ. рук. зав. оценочно-стат. отд. С.С. Жилкина] ; Харьковская губернская земская управа, Оценочно-статистический отдел. – Х. : Харьковская губернская земская управа, 1911. – 105 с.
20. Харьковский календарь на ... г. – Харьков : Изд. Харьковского статистического комитета, 1907–1910. – [Б. с.].
21. ЦДАВО України. – Ф. 582. – Оп. 1.

Вітаємо з ювілеєм!

Останчук

Ольгу Едуардівну,

директора департаменту планування та організації статистичних спостережень.

Бажаємо високих професійних досягнень,
здоров'я, благополуччя!

*Рада засновників та редколегія журналу
“Статистика України”*